

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Докторске академске студије

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

1.1. ДАТУМ И ОРГАН КОЈИ ЈЕ ИМЕНОВАО КОМИСИЈУ

Одлуком бр. 1024/1, донетом на седници одржаној дана 21. марта 2024. године, Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду образовало је Комисију за оцену докторске дисертације докторанда **Адријане Цветановић** под насловом „**Проза Станислава Кракова – између фикције и мемоара**”, урађену под менторским руковођењем проф. др **Предрага Петровића**.

1.2. САСТАВ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. МЕНТОР

Име и презиме: Предраг Петровић
Звање: Редовни професор
Ужа научна област: Српска књижевност
Датум избора у звање: 20. октобар 2021.
Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

2. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Бранко Вранеш
Звање: Ванредни професор
Ужа научна област: Српска књижевност
Датум избора у звање: 30. јануара 2024.
Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

3. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Зорана Опачић
Звање: Редовни професор
Ужа научна област: Српска књижевност
Датум избора у звање: 13. мај 2019.
Установа на којој је запослен: Факултет за образовање учитеља и васпитача, Београд

4. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Недељка Бјелановић
Звање: Виши научни сарадник
Ужа научна област: Српска књижевност
Датум избора у звање: 14. децембар 2022.
Установа на којој је запослен: Инститит за књижевност и уметност, Београд

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име (име једног родитеља) презиме:	Адријана (Драгомир) Цветановић, рођ. Крајновић
Датум и место рођења:	03.01.1987, Пакрац
Наслов мастер рада:	Ерос и танатос као мотивски субликат романа међуратног периода српске књижевности
Датум одбране мастер рада:	25.09.2012.
Установа где је одбрањен мастер рад:	Филолошки факултет у Београду
Научна област из које је стечено академско звање мастера:	Српска књижевност

III СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА који су објављени или прихваћени за објављивање у оквиру рада на докторској дисертацији

1. „Ерос у приповедачком опусу Станислава Кракова“, у: *Станислав Краков : авангарда, маргина, наслеђе : зборник радова о стваралаштву Станислава Кракова*. Крагујевац : Народна библиотека "Вук Караџић", 2015, стр. 89-96

2. „Дисторзија ратних сећања: *Црвене магле Драгише Васића и Крила Станислава Кракова*“, у: *Први светски рат и српска књижевност. Два века од Вукове Мале простонародне славеносрпске пјеснарице*. Београд : Међународни славистички центар, 2015 стр. 295-302.

IV НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Проза Станислава Кракова – између фикције и мемоара

V ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

За предмет научног истраживања дисертација Адријане Цветановић има целокупни опус Станислава Кракова, почевши од дела фикционалне, мемоарске и путописне прозе до публицистичких текстова. Кандидаткиња у раду прати како проза Станислав Краков одступа од миметичког модела приповедања, напушта традицијски утемељено херојско приповедање о рату, у дослуху са оновременим европским духовно-идејним кретањима. Краков је учествовао у формирању новог естетско-поетичког фона српска међуратне књижевности, чији аутори су углавном повратници из рата. Кандидаткиња анализира у којој мери је Станислав Краков својим прозни делима учествује у креирању модернистичког дискурса српске књижевности. Вођена идеолошким претпоставкама српска нововековна култура, тачније критика изникла у годинама након Другог светског рата, ставила је Кракова на листу проскрибованих писаца. Његов друштвени ангажман, место уредника *Времена* у међуратном периоду, уређивање

окупацијских гласила за време Другог светског рата, те писање двотомне монографије о Милану Недићу били су разлози за примену „политичког и културног остракизма”, који је довео до релативизације значаја Краковљевог дела. У свом раду кандидаткиња настоји да заузме културолошки неутралну и теоријско-аналитички утемељену позицију у тумачењу Краковљевог опуса. Тиме се даје допринос досадашњим настојањима проучавалица књижевности с краја двадесетог века на враћању у оквире литерарне традиције неправедно маргинализованих писаца. Реч је о ауторима које је Гојко Тешић симболично означио као део „утуљене баштине“, а који су чинили језгро српске авангарде. То је поетички и идејно хетероген период у којем се мешају поставке космоизма, контруктивизма, отклон од наслеђа, али и његова актуализација, у ковитлацу разноликих рецептивних утицаја развијених европских књижевности. Пратећи идејно-поетичке поставке Краковљевих дела кандидаткиња анализира поетичка начела Станислава Кракова, почев од његових ратних романа и приповедака, заснованих на гротесци, метампсихози, дефабулацији и дисоцијацији субјекта. Даље, прати се ауторов излаз из круга ратне прозе и заокрета од литерарног ка публицистичком деловању. Објављујући дела путописне прозе, Краков се постепено одваја од радикализма, како на поетичком, тако и на идејном фону. Краков као (путо)писац прелази пут од путника импресионисте, ажурног репортера до бившег ратника који својим ходочашћем по крајевима некадашњих борби или местима која су симболи историјског трајања једног народа, било његовог или неког другог, указује на коб духовне апатије и немара савременог човека према историјском наслеђу. Као и већина писаца двадесетих и тридесетих година двадесетог века који су своје текстове објављивали у дневним листовима и Краков је искористио популарност новина као гласила и извора сазнања да учествује у креирању културне климе друштва.

Циљ докторске дисертације је указивање на значај Станислава Кракова, аутора који својим делима фикционалне прозе представља егземплар модернизације српске међуратне прозе. Поређењем Краковљевих приповедака, романа и мемоарске прозе кандидаткиња доказује да је за овог аутора писање било вид спознаје времена у којем је живео, а које је собом носило промене културолошко-вредносних парадигми, као и начин расветљавања места које појединац и стваралац заузима у свету.

VI ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА ДИСЕРТАЦИЈЕ

У књижевотеоријском смислу најкомплексније питање ове дисертације је разграничавања фикције, аутобиографије и мемоара, односно питања удела аутобиографског сећања у фикционалним текстовима. Како би свој текстове учинио поетички, етички и историјски релевантним, Краков о догађајима или периодима приповеда позивајући се на чињенице, које поткрепљује аутентичним документима, писмима, дневницима. Испитивањем феномена истине у уметничком делу кандидаткиња осветљава позиција приповедача и сведока епоха у Краковљевим делима мемоарске прозе *Живот човека на Балкану*, *Наше последње победе* и *Пламен четништва*. Настављајући континуитет започет делом проте Матеје Ненадовића, Симеона Пишчевића, Симе Матавуља и Јакова Игњатовића, Станислав Краков у својим делима мемоарско-историографске прозе ретроспективно вреднује кључне догађаје историјског периода од 1915-1945. године, а у складу са њиховим културолошко-идеолошким значењем. Кандидаткиња истиче да Краков не пише као историчар који свој дискурс гради истичући тачке референције у тексту, већ приповеда о свом односу према околностима и догађајима који су одредили позицију и смисао његовој стваралачког и етичког бића.

VII КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација Адријане Цветановић има 160 страница густог проредa и састоји се од три целине: уводних разматрања, централног дела посвећеног Краковљевој прози и закључка. Уводна разматрања рада баве се друштвеним, културним и књижевним околностима у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца током двадесетих година прошлогa века, са посебним освртом на место и значај Стансилава Кракова. Кандидаткиња разматра позицију Станислава Кракова спрам књижевне традиције као и у токовима српске књижевне авангарде, посебно експресионизма као доминантног облика стваралачког деловања већине младих аутора, груписаних око листа *Прогрес* и едиције *Албатрос*. Своја прва дела Станислав Краков усклађује са стремљењима својих савременика по питању отклона, али не толико радикалног, од литерарних претходника, покушавајући да својим делима пружи ново читање наслеђених и устаљених књижевних и друштвених вредности. Конструктивни принципи којих се Краков придржава у својој прози сублимирају и натуралистичко и симболистичко наслеђе, као и модерне тенденције дезинтеграције миметичког модела и увођење кинематографског стила приповедања.

Следе поглавља централног дела рада која се баве Краковљевим приповеткама и романима. У Краковљевим новелама уочава се фрагментарност, елементи метампсихозе, потенцирање тела и сексуалности, дијаболичност и фантастика. Ауторви романи и путописи у појединим сегментима задржавају обресе миметичко-традиционалне линије али која се постепено повлачи пред кинематографским стилем и доминантним експресионистичким проседеом приповедања о ратној и поратној свакодневици резигнираног појединца. С мање приповедачке умешности у роману *Кроз буру*, него што то чини у роману *Крила*, Краков гради фрагменте радње који својом структуром чине фантастично-гротескни отклон од ратне стварности. Кандидаткиња посебно анализира фигуру жена као двогуби објекат чиме се Краков надовезује, на у експресионизму упечатљиву, тенденцију ка мизигеном. У датом кључу жена је по правилу представљена као биће које је сведено на спољашњост, лишено суштине, с мањком људске свести, као објекат који критичан и креативан нови поратни човек треба да преобликује и прилагоди новом поретку, који је одбацио до тада познату цивилизацију, површност пасивног потрошача добара и културе тражећи истинску људску заједницу. С дуге стране, традиционалног носиоца радње и њеног покретача који би својим делањем наведено изнео кроз читав приповедни ток у романима *Кроз буру* и *Крила* нема. Ниједан Краковљев роман не познаје категорију класичног јунака који би носио епитет екстраординарног појединца, војника, ратника, заводника, повратника из рата, већ су сви јунаци подређени процесу уметничке колективизације и деперсонализације, која собом носи и симболичко значење ратног обесмишљавања.

Посебну пажњу кандидаткиња посвећује наратолошким одликама Краковљеве прозе. У готово свим прозним делима Краков своје казивање темељи на персоналном приповедању, стављајући тежиште на оно што обележава унутрашњи живот јунака, непосредно искуство које нас одводи неретко до уплитања феномена аутофикције у приповедно ткиво. На тај начин аутор својим уметничким изразом прати освајање нових поетичких простора у којима доминацијом аутофикције и спрегом иновативних књижевних поступака, попут својих савременика, напушта позицију традиционално виђеног свезнајућег приповедача. Сигурност јунака у свету нарушена је турбулентним временима, новим искуствима, посебно оним потеклим из граничних ситуација, те је било неминовно трагати за новим уметничким изразом који ће бити у складу са савременим осећањем живота. Онтолошка уздрманост модерног (по)ратног субјекта отргла се стабилном и у себе затвореном епском приказивању. Позиција

сумње и несигурности, константне запитаности над смислом видљивог и невидљивог Кракову као приповедачу не дозвољава стварање романа или приповетке/новеле, чак и путописа, као дела стабилне композиције. Напротив, у оба своја романа, али и у новелама и касније насталим делима мемоарске и путописне прозе, Краков посеже за формом која почива на парадоксу, дисконтинуитету временско-просторних и логичких одредница, те хетерогеношћу елемената који се пред читаоцима непосредно разграђују и поново састављају у ново авангардно дело.

Највећи број својих путописних репортажа Станислав Краков објавио је у листу *Време*, чији је био и уредник. Управо у *Времену* је у периоду између 1923-1926. године постојала рубрика „Кроз земљу наших краљева и царева“, у којој су своје текстове, објављивали Црњански, Растко Петровић, а за коју се може претпоставити да је у свом корену била Краковљева идеја. Оправданост оваквог става почива на познатим Краковљевим идеолошким уверењима и говорима који су забележени управо у време када ова рубрика настаје. Као целина ови Краковљеви текстови објављени су 1926. у књизи *Кроз јужну Србију*. Кандидтакиња примећује да Краков по пределима Јужне Србије не иде као путник већ као ходочасник, посећујући крајеве које обједињују духовно и материјално, Краков управо тако доживљава појам (свог) националног идентитета, сматрајући да је колоплет савремених дешавања и тежњи модерног човека потиснуо у њему потребу да одговори на питање ко је и коме припада. Потрага за идентитетом и врстом просторне повезаности са коренима топос је проналажења личног идентитета у колективном. А питање личног и колективног идентитета Краков поставља у осетљивом моменту занемаривања херојске прошлости у корист меркантилног савременог тренутка.

Када је реч о Краковљевој документарној, мемоарској и аутобиографској прози, кандидаткиња се у дисертацији посебно бави ауторовим дневнички записи из Балканских и Првог светског рата, као и касније насталим мемоарским текстовима. Краков износи сведочанства о догађајима који су не само непосредно одредили његов живот, већ га и определили за поетички и идеолошки правац који ће доминирати његовим стваралаштвом и јавним дискурсом. Оно што је посебно важно јесте управо та идеолошка линија која ће одредити судбину и Кракова и његовог дела у годинама Другог светског рата. Краковљева сведочанства нису дела објективног хроничара времена у којем је живео и друштвено-политичких турбуленција у којима је и сам учествовао, с обзиром на то да их исписује из позиције блиског сарадника, а не само рођака, генерала Милана Недића. Реоријентација схватања токова историје модерног доба, што је у погледу наше историје случај са личностима и догађајима везаним за период Другог светског рата, није могућа уколико се они који стварају историографску грађу не воде истином и објективношћу као основним етосом свог деловања.

У поглављима посвећеним ауторовим документарним монографијама, кандидаткиња се бави делима *Пламене четивства* и *Милан Недић*. Као и у готово сваком свом делу, документарног или чисто уметничког, карактера Краков у *Пламену четивства* умрежава нити историјског сведочанства и модернистичког приповедачког наратива приказује слику друштва, те његовим односом према актуелним питањима. Краков се опредељује за форму монографије, која у књижевнотеоријском смислу дефинисана као научноистраживачко дело о појединим проблемима, личностима или предметима. У двотомној монографској књизи Краков покушава да осветли личност и улогу Милана Недића. Упоређујући становишта Станислава Кракова са оценама данашњих историчара кандидаткиња закључује да је монографија о Милану Недићу драгоцен допринос разрешевању бројних недоумица о овој контроверзној истројској личности.

Посебно поглавље кандидаткиња посвећује и Станиславу Кракову као режисеру. Исто стваралачко начело које постоји у ауторској прози, открива се и у његовом документарном филму о Великом рату – мозаичко уклапање документарне грађе (оригиналних ратних

снимака), чиме се добија на историјској тачности али чиме се постиже и ефекат десубјективизацијом.

У закључку кандидаткиња истиче да је уметничка биографија Станислава Кракова одређена поетичким, друштвеним и историјским токовима који удружују национални етос, авангардни отклон од миметичко-херојског приповедања о ратној и поратној стварности, те, коначно, модернизацију поетичких и жанровских оквира. Сви ти токови и процеси прозвели су фигуру књижевника, интелектуалца и војника какав је био Станислав Краков, аутор дубоко свестан комплексности тренутка у којем се формирају и дестабилизују српско друштва, омеђено двама великим ратовима.

VIII ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација Адријане Цветановић даје систематичан и континуиран увид у књижевну активност и живота Станислава Кракова, писца који је својом појавом учествовао у утемељивању авангарде у српској књижевности. У раду се успоставља књижевнотеоријски и историјски оквир за такав увид, анализира се и сумира се преглед ауторовог књижевног и јавног деловања, са освртом на досадашњу рецепцију његовог дела. Кандидаткиња истиче да је Краков у свом књижевном делу настојао да помири две екстремне дихотомије које су обележиле највећи део историјске стварности, која је била тема и упориште за његово стварање. С друге стране, својим јавним деловањем, било да је реч о публицистици, путописима, говорима, исказивању подршке конкретної идеолошкој и политичкој организацији или покрету, Краков је суделовао у стварању широког схваћеног појма културе. Пратећи или новинарски убедљиво коментаришући културолошке и духовне процесе, у периоду непосредно по окончању Првог светског, или уочи избијања Другог светског рата, те у времену окупације, Станислав Краков је био део интелектуалног круга који је креирао матрицу националног препорода, модернизације или, такозване, европеизације. Кандидаткиња доказује да су модерни историјско-транзицијски процеси одредили Краковљеву судбину од почетака двадесетог до самог прага двадесет и првог века.

Станиславу Кракову као књижевнику модерничког сензибилитета кандидаткиња приступа следећи интерпретативни модел ослобођен крутог херменеутичког приступа. Поштујући теоријске ставове признатих критичарских ауторитета, кандидаткиња је настојала да компаративним аналогијама, контекстуализацијом уметничких и документарних текстова докаже инвентивност једног од најинтригантнијих и најталентованијих писаца српске књижевности у периоду између два светска рата.

Развијајући плурализам метода кандидаткиња је у појединачним поглављима понудила тумачења појединачних Краковљевих романа, приповедака и путописа у контексту авангардних и модернистичких поетичких тенденција, доказујући да су те тенденције у српској књижевности афирмисане и стекле пуну легитимитет управо захвајући Станиславу Кракову. У оквирима модерних токова српске прозе Краков ће, вођен актуелним европским духовним кретањима, мењати естетско-поетички фон српске књижевности. Сложене наративне процедуре сјединиће са културном традицијом свог поднебља и на тај начин обелодањивати истине времена у којем је живео и које га је формирало као писца. Увидом у публицистичке текстове и дела мемоарске прозе кандидаткиња осветљава идеолошко профилисање Кракова као новинара и интелектуалца чија реч одређује однос српских интелектуалаа тога доба према националним и спољнополитичким питањима. Паралелним ослањањем на унутрашњи и спољашњи модел проучавања књижевности даје се целовита слику о поетичким и интертекстуалним везама и особеностима Краковљевих дела нефикционалне прозе.

IX ПРОВЕРА ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

На основу *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду* и налаза у извештају из програма *iThenticate*, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације „**Проза Станислава Кракова – између фикције и мемоара**“ аутора **Адријане Цветановић**, констатовано је да утврђено подударње текста износи 13 %.

Овај степен подударности последица је цитата из примарне и секундарне литературе, што је у складу са Чланом 9. Правилника.

На основу изнетог, а у складу са ставом 2 Члана 8. *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду*, извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

X ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

Комисија за оцену докторске дисертације констатује да је дисертација „Проза Станислава Кракова – између фикције и мемоара“ кандидата Адријане Цветановић оригинално и самостално научно дело и да су се стекли услови за њену јавну одбрану.

Комисија стога предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да прихвати с позитивном оценом Извештај о оцени докторске дисертације под насловом „Проза Станислава Кракова – између фикције и мемоара“, коју је урадио кандидат Адријана Цветановић под менторством др Предрага Петровића и да је, у складу са прописима, упути Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на разматрање.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

Београд, 15. април 2024.

1. _____

др Предраг Петровић
ментор

2. _____

др Бранко Вранеш
члан Комисије

3. _____

др Зорана Опачић
члан Комисије

4. _____

др Недељка Бјелановић
члан Комисије